

Лариса Лисиця (м. Черкаси),

кандидатка історичних наук, доцентка
кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
E-mail: lorlus@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9915-6325>

Енциклопедичне видання з літературного краєзнавства

Рец. на: Поліщук В. Літературна енциклопедія Черкащини. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2020. Т. 1. А–К. 668 с. ; Т. 2. Л–Р. 428 с.

Повноцінне дослідження історії й сьогодення рідного краю неможливе без звернення до реконструкції літературних процесів. Відтак, дедалі поважніше місце у регіоналістиці посідає літературне краєзнавство, яке перетворилося в цілком самодостатню наукову галузь. Досі воно було репрезентовано статтями й окремими тематичними книгами, а віднедавна його скарбниця дістала гідне поповнення у вигляді універсального енциклопедичного видання. Йдеться про два томи «Літературної енциклопедії Черкащини» (далі в тексті – ЛЕЧ) – перше такого штибу й обсягу видання в Україні.

Загальновідомо, що енциклопедичні видання мають найвищий рівень інформативності, всеохопності й компактності подачі матеріалів, а тому їхня підготовка вирізняється великою трудомісткістю й тяглістю в часі. Зазвичай енциклопедія – це плід багаторічної праці чималих авторсько-редакційних колективів, члени яких репрезентують різні напрями знань.

В нашому випадку зустрічаємо своєрідний виняток із усталеного: ЛЕЧ належить перу одного автора-укладача – Володимира Поліщука. Аби збагнути цей видавничий феномен, звернемося до стислої характеристики творця цього унікального проєкту та окреслимо непростий шлях його реалізації.

В. Поліщук є знаним в Україні та за її межами літературознавцем, автором понад 850 наукових та публіцистичних праць, доктором філологічних наук, професором, завідувачем кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького. Окрім цього, професор упродовж кількох останніх років очолює обласну організацію НСПУ й це стало додатковим мотивом створення ним регіональної енциклопедії. Не зайве зазначити й те, що його літературознавчі заслуги пошановано 10-ма (!) літературними преміями. Окреслене вище дає підстави стверджувати, що В. Поліщук, володіючи енциклопедичними знаннями й дивовижним працелюбством та нагромадивши неабиякий дослідницький досвід був функціонально готовий для реалізації непростого проєкту, який за традицією під силу цілому колективу.

Як зізнається сам автор, це енциклопедичне видання визрівало упродовж трьох десятиліть і, звісно, йому передувала підготовка багатьох тематично-змістових апробаційних праць. Літературним краєзнавством В. Поліщук захопився ще від 1980-х років, коли перебував у статусі аспіранта Інституту літератури ім. Т. Шев-

ченка АН України. Невдовзі з'явилися його перші статті, присвячені літературним процесам на Черкащині, а згодом – і малоформатні видання з цієї проблематики, які носили вже інформаційно-загальноючий характер. У їхньому числі – брошури «Черкащина літературна» (1990), «Література рідного краю в школах Черкащини» (1990), «Від Мономаха до Сковороди» (1995). Вагомим кроком до створення майбутньої енциклопедії стала книга В. Поліщука «Черкащина літературна» (2001), в якій уперше подана стисла інформація про письменників Черкаського краю, підручник для студентів-філологів «Література рідного краю», а також низка глибоких розвідок В. Поліщука про незаслужено призабутих чи репресованих літературних достойників-краян, які увінчалися виданням кількох книг (наприклад, «Вінок лавровий, вінок терновий: Репресовані письменники Черкащини», 2000; «Під прапором неба», 2000; «Про класиків, неокласиків і сучасників», 2007; «Слово до високих літ», 2018).

Стала в пригоді й організована професором діяльницько-пошукова акція, пов'язана зі створенням в університеті авторського музею «Літературна Черкащина», в шести тематичних залах якого відтворено історію красного письменства Шевченкового краю від киеворуської доби до початку ХХІ ст. Цей музеетворчий проект остаточно упевнив В. Поліщука в актуальності підготовки відповідного енциклопедичного видання. Принагідно зазначимо, що його наполегливо переконував щодо своєчасності такого видавничого кроку й відомий письменник новітньої доби, Шевченківський лауреат Михайло Слабошпицький (він, до речі, родом із Черкащини).

Як і належить, безпосередньому укладанню енциклопедії передувала доволі копітка підготовча робота, пов'язана із формуванням концепції, методології й методичного інструментарію, а надто – формулювання відповідних тематичних гасел. Принципи відбору матеріалів значною мірою зорієнтовано на формально-змістове наповнення за зразком попе-

редніх літературних енциклопедій загального характеру. Йдеться, насамперед, про такі видання, як «Українська літературна енциклопедія», «Літературознавча енциклопедія» (укл. Ю. Ковалів) та «Шевченківська енциклопедія». Чітко визначений автором алгоритм і принципи пошуково-відбіркової роботи значною мірою й забезпечили успіх реалізації непростого мега-проєкту.

Згідно вимогам до енциклопедичних видань, усі матеріали ЛЕЧ розташовано за абеткою (Т. 1 – А-К; Т. 2. – Л-Р). Хронологічно вони охоплюють усі етапи літературної історії черкаського краю (в його нинішніх територіальних межах, як області України). Рецензоване видання містить у своїй структурі практично все, що стосується (чи якимось дотичне) до літературних процесів краю: персоналії (поети, письменники, драматурги, видавці, літературознавці, фольклористи, літературні критики), літературні явища, літературознавчі поняття тощо. Зупинимось детальніше на змістовому наповненні цього енциклопедичного видання.

Почнемо з персоналії, адже саме ця інформація в ЛЕЧ виразно переважає інші. Аби уникнути зайвих запитань, автор чітко окреслив принцип їхнього відбору: мінімальним приводом для включення тієї чи іншої постаті в енциклопедію є видрук бодай однієї книги творів чи літературознавчих праць. При цьому до ЛЕЧ внесено фахову інформацію про найрізноманітніші суб'єкти літературної творчості. Зокрема, зі сторінок енциклопедії читач почерпне найважливіші дані про письменників, фольклористів, літературознавців, які є уродженцями Черкащини (наприклад, Микола Негода, Юхим Гедзь, Степан Бен) чи генеалогічно пов'язані з краєм (наприклад, Людмила Старицька-Черняхівська, Ігор Логоза, Віталій Коротич). Питоме місце займає й інформація про народжених в інших краях літераторів, доля й творчість котрих більшою чи меншою мірою пов'язана із Шевченковим краєм (наприклад, Василь Симоненко, Василь Захарченко), а також про тих, які в різні часи відвідували Черкащину (на-

приклад, Жан-Поль Сартр, Расул Гамзатов). Серед персоналій – зарубіжні письменники, твори яких перекладали наші земляки (наприклад, Теодор Драйзер, Генріх Гейне, Генрік Сенкевич), майстри слова зарубіжжя, які стали перекладачами творів черкащан (наприклад, Ярослав Івашкевич, Ебергард Райснер, Яніс Райніс), історичні діячі, які стали героями художніх чи документальних творів (наприклад, Богдан Хмельницький, Северин Наливайко, про яких писали наші земляки Михайло Старицький, Іван Ле та ін.).

Звертає на себе увагу широко й різногранно поданий шевченківський аспект інформаційного контенту. Та це й не дивно, адже професор В. Поліщук уже впродовж багатьох років очолює відомий в Україні університетський центр шевченкознавчих досліджень та очолює редколегію наукового щорічника «Шевченків світ».

Зацікавлений читач знайде на сторінках цього об'ємного видання й вичерпну інформацію, пов'язану з фольклористикою: різножанрові тексти усної народної творчості, записані на Черкащині, тлумачення відповідних дефініцій тощо. Не оминув відомий літературний краєзнавець і різноманітних топонімів (зокрема, ойконімів і гідронімів), які безпосереднім чином стосуються життєвих шляхів письменників чи знайшли своє чільне місце на сторінках їхніх творів.

Звісно, творчість не може успішно функціонувати поза оприлюдненням її результатів у друкованих чи електронних виданнях. Тому в енциклопедії знаходимо й інформацію про черкаські видавництва й друкарні, а також про медійні й літературні видання, на шпальтах яких публікувалися художні твори чи їхні уривки.

Автор-укладач належну увагу приділив і меморіальному аспекту цього багатогранного тематичного напрямку. Чимало матеріалів ЛЕЧ присвячено опису літературних музеїв (як державних, так і народних) та різноманітних об'єктів монументальної пам'яті (пам'ятників, пам'ятних знаків, меморіальних стел, письменницьких могил та ін.).

Усебічно відображені також і різноманітні форми пошанування духовних звитяг літераторів, зокрема, літературні та літературно-мистецькі премії, конкурси тощо. У другому томі автор укладач подає вичерпні списки лауреатів різноманітних літературних премій, що значно увиразнює й поглиблює інформацію в цьому сегменті.

Узагальнюючи викладене, акцентуємо увагу на масштабності й об'ємності цього видання. За нашими підрахунками загалом у двох томах ЛЕЧ вміщено понад 3420 статей. З них персоналіям присвячено 1908 статей, літературним процесам – 960, літературним і медійним виданням – 430, топонімам – 325, а тлумаченню різних літературних дефініцій – понад 300.

До позитивних рис видання слід віднести і його належне лінгвістичне оформлення, а відтак і високий рівень доступності й читальності. Доволі інформативно виглядає й бібліографічна складова, яка містить як назви основних творів персоналій, так і посилання на джерела інформації. Текст супроводжують переважно портретні світлини, які сприяють візуалізації поданої інформації.

Даючи високу оцінку рецензованому виданню, дозволимо собі висловити й окремі рекомендації його авторів-укладачів. На нашу думку, воно значно б виграло, аби було доповнене науководовідковими матеріалами, зокрема іменним та географічним покажчиками, а також анотацією англійською мовою.

Утім вказане ні в якій мірі не знижує воістину унікальний результат роботи справжнього ентузіаста літературного краєзнавства, який подарував рідному краю й Україні видання високого інформаційного й виховного потенціалу. Літературна енциклопедія Черкащини адресована суб'єктам освітнього процесу вишів і загальноосвітніх шкіл, науковцям, краєзнавцям, а також усім небайдужим до вивчення драматичної літературної історії України. Будемо з нетерпінням чекати на вихід завершального, третього тому ЛЕЧ, над яким нині невтомно працює В. Поліщук.